

معلومات کتبخانه ہی

عَالَمُ الْإِسْلَامِ

و

شرق و غرب

محرری :

ترجمہ و عربیچہ « معلومات » غزتہ لری محرر لردن
زکی

طابع و ناشری :

معلومات و تروت غزتہ لری صاحب امتیازی

الید محمد طامر

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه

باب عالی جاده سنده طاهر بکک « ۴۰ » نومرولی
مطبعه سنده طبع اولمشدر

قسطنطینیه

۱۳۱۶

طاهر بك مطبعه سى

اهداء کتاب

اديب فاضل عاليقدر سعادتلو نظيف

سرورى بك افندى حضرتلرينه

ميرفضيلتماب افندم حضرتلرى

قسما ترجمه و اقتباس، قسما ماده تبعات ذاتيه

محصولى اولقى اوزره يومى { علومات } ه

يازدىغم { شرق و غرب } مقاله لر ينك نزد

عالى اديبانه لر نده لطفاً مظهر تقدير اولسى

بونلرك كتاب صورتنده آريجه طبعى ايچون

بو محرر حقيره جرات و يردي . مقالات

مذكوره ناچيز اولقله برابر ذات عاليلرى

کبی بر عالم جهانقدر طرفندن شایسته تقدیر
کورلمسی بو محصول مساعی بی البته اعلایه
کافیدر. بناءً علیه شواثر حقیرانه می نام بلند
فضیلتپناهیلرینه هدیة ناچیز اوله رق تقدیم
ایله افتخار ایدر و لطفاً قبولنی استرحام ایلرم .
معلومات غزته لری محرر لردن

زکی

عَالَمِ الْإِسْلَامِ

{ شرق و غرب }

— ۱ —

شرق قطعہ سی شرایع و ادیانک مصدری ،
نورنبوتک مطلعی ، اما کن مقدسہنک مجمعی ،
حوادث و وقوعات عظیمہنک تشہیر کاہی ، علوم
عقلیہ و نقلیہنک منبئی ، مکارم اخلاقک محل ظہوری
و کالات و فضائل انسانہنک کنز بی پایندری .
اوت ، شرق شرایع و ادیانک مصدریدری .
چونکہ جناب حق شرقی و حینہ مہبط اتخاذ و کتب
مقدسہ سنک تنزیل ایلہ ممتاز ایلمشدر . صحف
ابراہیم ، تورات موسی ، زبور داود ، انجیل عیسی ،
قرآن عظیم الشان ہب شرقہ نازل اولمشدر .

اوت ، شرق نور نبوتك مطلهيدر . چونكه
 ابوالبشر آدم عليه السلام شرقايدر ، شرق طينتليدر .
 خورشيد هدايت و نجوم رشد و ديانت اوله رق
 مرسل اولان اولاد كرامى ده آفاق شرقده طلوع
 ايلمشدر .

انبياي مشارالهم (ع . م) حضراتي دنيا
 و آخرتده بشرتك مدار سعادتيدر . انوار
 هدايتلري خورشيد تابان كبي شرقده طلوع
 ايدرك جهات سائره بي ده غريق ضيا ايلمشدر .
 اوت ، شرق اما كن مقدسه نك اجتماعكاهيدر .
 بواما كن مقدسه شرقك زينتي ، هيچ بر بقعه نك
 رقابت ايده ميه چكي صورتده مدار اعتلا و افتخاريدر .
 حتى شرق اوبله مقدس طوپراقدن متشكلدر كه محط
 اقدام دكل ، قبله كاه انامدر .

حضرت ابراهيم واسماعيل عليهما السلامك ،
 بنياني كندى اللاريله تاسيس ايلدكلري ، خلفاي
 عظام و سلاطين و ملوك فخامك خدمتيله

شرف اولدقلری بیت الله المعظمی محتوی اولان
مکه مکرمه وروضه مطهره خواجه کائناتی حاوی
اولق شرف عظیمی جائز بوانان مدینه منوره
ایله کهواره انبیا، روضه مرسلین اولان شام
شریف ایشته شرقده در .

اوت، شرق حوادث ووقایع عظیمه نك
تشمیرکاهیدر . اسکندر کبرک فتوحاتی، وقعه
بدرکبی جهانہ بردور جدید سعادت کشاده
ایدن وقایع عرب، آوروپانک تمللرینی صارسان
فتوحات ومظفریات عثمانیه سحنه شرقده تمثیل
ایدلمدیمی ؟

ممالک شرقیه علوم عقلیه ونقلیه نك منبعیدر .
چونکه بو علملر نور نبوتله حاصل وعالم، صفات
الهییه، آنکله واصل اولمشدر . حکمت وفلسفه
اساساً ممالک شرقیه ده تنبت ایلمشدر . فیض علوم
ومدینت اک اول عربلرک فکر اطلاعنه واصل
اولمش وبوسایه ده غربه انتقال ایلمشدر .

اوزماندن اعتباراً غرب ترقی به یوز طوته رقی
 علما و حکما ینشدیرمش ایسه ده بوعلما و حکما
 اسلاف فلاسفه اسلامه نظراً مستعد تکمل بر
 شاگرد حکمنده در. اک مشهور اوروپا فیلسوفلری،
 حتی «ده قارت»، «وونستانی»، «قانت»، «دا-
 رون»، «بوختر»، «شوپنهاور» کبی حکمای
 غرب هر نه یازمشلسه شرقی دیمک اولان
 «سقراط»، «افلاطون»، «ارسطو»، «دیمو
 قراط»، «اپیقور»، «متریدور» کبی حکمادن
 اقتباس ایدرک یازمشلردر. اوروپانک اک بیوک
 ادیبی، حتی (هوغو)سی، (لامارتین)ی حکمای
 سالفه ایله فرسدن اقتباس ودها طوغریسی استسناخ
 صورتیله شعر سویلمشلردر. برطرفدن ادبیات
 قدیمه شرقیه ایله فرس ادبیاتی و دیگر طرفدن غربک
 اقوال اخیره شعریه سی دقتله تبع ایله جک اولورسه
 ادبای غربک اک بیوک بیله منتحل اولمقدن،
 فضیلتی ده صرف بره ترجمه کدن عبارت بولنمقدن
 بشقه برشی کورلمز.

دلیلہ نہ حاجت ! «قورنہی» ك فجميع دراملر۔
 یعنی، «راسین» ك مبكى حكایاتی، (مولیہر) ك ،
 (سكارون) ك مضحكاتی، یعنی قومدیالرینی
 او قویكز . صوكره متقدمین ادبا و حكامان
 (صوفوقل) ، (اورپید) . (ارستوفان) ك یازد۔
 قلیرنی ده مطالعه ایلکیز . كورر سكر كه برینك همان
 عینیدر . آفاق ولوله نك اقصای اعتلا۔ نه اصعاد
 اولنان (وولتر) ده نهدر؟ یازدینی شیرهب انطاکیه لی
 (لوسیہن) ك ادبیاتندن سرفتمردن، کنندیسی ده
 آندن سارق اولمقدن بشقه برشی دكلدر . اوروپا۔
 لیلرجه مسعود در او آدم كه (فردوسی) ، (سعدی) ،
 (ابن الایام) ك معانی مبتكره لرنندن برینی اله
 كچیروب نظماً افاده ایدہ . بو آدم هر كیم ادر لورسه
 اولسوز . غ بجه بر موقع بلند احراز ایدر، علامه
 جهان صابیر . مشهور (شوینهاور) فلسفه
 علیاسنی (سعدی) نك سوزلریله استہ۔ نهانہ
 تزین ایتیمورعی ؟

اشعار غرب قافیه‌جه حال انحطاطده در .
 یعنی دوندر . چونکه اشعار غربیون عربلرک
 عادی اشعارندن . معدود اولان رجز مزدوج
 وزجل ایله برابردر . غرب اغتیری ده قاصردر .
 مثلاً ک واسع بر لغت عد اولسان فرانسزجه
 الآت وفتون حاضره یه اسم قویق ایستینجه
 یونانجه یه مراجعته و بولسا بدن اسم آلفه مجبور
 اولیور . حتی فرانسزجه یه واقف ک بیوک برمدقق
 یونانجه دن بر کتاب ترجمه ایدم جک اولورسه
 برچوق معانی بی افاده دن عاجز قاله رق ترجمه نک
 پک چوق یرلرنده بو عجزینی اقرار و اعتراف
 و فرانسزجه نک — افاده سینه مقتدر اوله مدینگی
 معانی بی — ترجمه یه مقتدر اوله مدینگی قید ایلیور .
 فرانسزجه بویله اولورسه بر لسان تجاری اعتبار
 اولنان انکلیزجه نک هانکی در کده بولنه جغنی بیلمک
 ایچون چوق دوشونمک ایسته من .

طب، هندسه ، هیئت کبی غربیونک شرقدن

آلوب توسیع ایتدکلیری علوم و فنونه کانهجه بو علم و فنلرده ترقیلری صرف صنعت نقطه نندندر. مثلا بوکون بر طیب کوررسک که ات ، کمیک آلتنده نه وارسه کورر ، قارن یارار ، کسر . ییجر ، دیگر ، بتشدریر . فقط بونده اهمیت استعمال ایتدیکی آلات و ادوات و (قلور فورم) و (مورفین) ه راجعدر . خسته نك آجی دویماسنه ، طیبک عمایاتی تسهیله خدمت ایدن (قلور فورم) ایسه نادولت امویه زماننده عربلرجه معلوم ایدی . روایته کوره (عروقه بن الزبیر) ك آیاغنی کسه جکلری زمان منومك ، یعنی (قلور فورم) ك استعمالنی کندیسنه توصیه ایتدیلر . مشارالیه ایسه هر درلو آجی به درجه تحملنی ارئه اتمک اوزره قبول ایتماش . اولجه تداویسی ممکن اوله مدینی حالده بالآخره . وسائل مؤثره ایله دفع و ازاله سنه . موفقیت حاصل اولان خسته لقلری امعان ایله تدقیق ایدرسه کز بوکا موفقیت آنجق (میقروپ) ك کشفی سایه سنده .

ممکن اولدیغنی تسلیم ایلسکیز. میقروپک کشفی فضیلتی ایسه میقروسقوی کشف ایدنه راجعدر . بعض سیاراتک کره ارض کبی مسکون اولدیغنه دائر اولان ظنیات ده یکی برشی دکادر . بوجهت یونانیلیرک زماننده معروف ایدی . انسانک درجه طمعنه نمونه اولان روایاتندرکه کواکبک مسکون اولدیغنی اسکندر کیرک بر مجلسنده ذکر ایدلمسی اوزرینه اسکندر آغلامش وسبب بکاسی و زراسندن بری طرفدن صورلمسیله اسکندر « کرات عالمک برینه بیله هنوز مالک اوله مدم » دیمش . بو وقعه بوندن یکریمی اوج عصر اول جریان ایتشد .

هرنه ایسه . اورویالیلیرک بوکون شرقلیلره مدار امتیاز برشیلری وارسه اوده یالکیز صنایع و آلات میخانیکیه در بوندن بشقه هرشیده ، باخصوص علوم عقاید و نظریه ده شرقلیلردن کیریدر لر . عجبا شرقده کوردیکمز بونجه آثار بدیعه نک ، هیاکل

نفسه نك اعمالی ایچون قوللانلمش اولان آلات وادوات بوكون اوروپایلیرك استعمال ایتدکلیرى آلات وادواتدن دها کریمدرلر ؟ بریوزوك طاشی اوزرنده محكوك اولان تصاویر و نقوش دقیقه نك حك و حفرنده قوللانیلان آلات وادوات دخی شایان اهمیت دکلی ظن ایدرسکزر ؟

بو کونکی الکتریک ، بخار و سائره آلات وادواتنک اویله بکدن ساحه وجوده کلدیکی ظن ایتیکزر . ملکه حکمت (مینروا) نك (ژوبیتر) ک باشندن طوغمسی کبی بو آلات وادوات غریبونک قفاسندن اویله بکدن طوغمامشدر . بونلرک ساحه حصوله کلیرینه خدمت ایدن تصادف ، استدراج ، تجربه ، تعقیب ، ترقی ، ثبات در . مثلاً برینی کوررسک که غایت اهمیتسز برشی نظر دقتی جلب ایدر . کندیسندن صوکره کلنلر بوشیئی تعقیب و تجربه ایله بر آز ترقی ایتدیریرلر . بویله بویله بر اکتشاف حاصل اولور .

بخاری اختراع ایذنی شمذی کتیریکز .
 انکلتره ده ساعتده یوز کیلو مترو قطع ایذن
 قطارلری کندیسنه کوسـتـریکـز . امین اولکـزکه
 اوذات قطاری کورر کورمز دهشت وحیرت
 ایچنده قالیر ، اوله برشیئی قطعاً دوشونمذیکئی ،
 دوشونهمیه جکئی اعتراف ایلر . الکتراقی اختراع
 ایذن ده بویله در . بونلرک شو حال حیرتلی ،
 بووضع استغرابلی بزه ، شرقلیلره پک زیاده
 بکزر . چونکه بز اختراعات اخیره به نظر غرابتله
 باقدیمز ایچون هر کوردیکمز آوروبالی بی ده
 اوکشیفات و مخترعاتک موجودی ظن ایدیورز .

— ۲ —

حیات بشره تعلق عظیمی اولان اشیا اوچ
 قسمه اتقسام ایدر . بری طبیعی و ضروریدر .
 ایکنجیسی طبیعی ایسه ده ضروری دکلدر .
 اوچنجیسی نه طبیعی ، نه ده ضروریدر .
 اقسام مذکور دن برنجیسی ، یعنی طبیعی

و ضروری اولان آجیقدقجه یمک ، صوصادقجه ایچمک وسائرہ کی شیلردرکہ بونلر اولمینجه انسان هلاک اولور . طبیعی اولوب فقط ضروری اولیان شیلر بعض راهبلك اولنمامک جهتی اختیار ایتملری کی حالاتدر . اولنمک طبیعیدر ، فقط انسان آندن استغنا ایده بیلیر . نه ضروری ، نه ده طبیعی اولان شیلر ایسه احراز جاه و رفعت ، تأسیس نفوذ واستحصال ثروت کی میللردرکہ بمضلرنجه بونلر « کالیات انسانیه » دن ایمشلر .

هر نه ایسه . تمداد اولنان اقسامدن برنجی وایکنجینک بر درجه سی ، بر منتهاسی واردر . اودرجه یه وارلدیمی اوراده طورور . یعنی انسان کندی کفایتی مقدارنده یر ، ایچر . کذلک انسان استعداد و قدرتنه کوره اذواق ازدواجدن مستفید اولور ، آندن ایلریسنی کچه مز . فقط اوچنجی قسم ، یعنی احراز شرف و رفعت و تأسیس نفوذ واستحصال ثروت کی امللرده حدانتها تصور اولنه باز .

بر درجه سنه بلوغ میسر اولد قجه دیگر درجه سنه ارتقا ، الی مالاهایه بوبله حرکت واعتلا اتمک آرزو اولنور . ایشته بونکچون دینلمشدرکه آمال بشرک متهاسی آنجق صاحبک قمر قبره دخولیدر ، انسان توکنوب یتمینجه آمالی توکنمک ، یتمک بیلمز .

جناب حق انسانه غایت قولای بر معیشت احسان بیوردیفی کبی منفعتی جلب ، مضرتی دفع ایچونده کندیسنه بر حکمت بر میل غریزی بخش ایلمشدر . فقط انسانک بدبختلکندن اولسه ککک : بومواهب کزیده به مخالفت اتمک اوزر نه قدر قوت واستطاعتی وارسه انسان جمله سنی شو قسمه صرف وحصر ایلدیکندن معیشت انسانیه رنک طبیعتدن چیه رق « تصنع وتکلف » ایچنده قالمشدر .

دها بدبختی شوکه انسان کوندن کونه ساحه مدینده ترقی ایتدکجه مادر مهربانی اولان طبیعتدن

اونسبتده اوزا قلاشهرق هیج احتیاج یوق ایکن رفاه
 وسعدت عد ایتدیکی بو حاله انهماك ایدیور .
 معلوم اولدیغی اوزره برشینه انهماك اكا احتیاج
 وافتقار دیمکدر . برشینه وفرت احتیاج اولوبده
 اكا واصل اوله مامق ایسه بر بدبختلکدر . اوله
 بدبختلکدرکه آلام واکدار حیاتی تزید ایدر .
 اخلاقی افساد ایلر . حسیات نجییه فطریه یی محو
 ایدر . انسانی انسان دکل ، شهوات وفضولیاتنه
 اسیر قیلار . ایشته بوسبیدنرکه جرائم و جنایات
 وکبار سیئات تراید ایلور . ینه بوندندرکه ابواب
 معیشت طارالیور . فنا لشیور . مختل اولیور .
 ابنای بشر بر کردباد نزاع دائمیده بولنیور .
 خیرات ارضیه ، مواهب الهیه کره ارض اوزرنده
 بولنان مخلوقاتک بر قاج مثلنی اداره واکفایه
 مقتدر ایکن ینه بر چوق انسان نعمت معیشتدن
 محروم قالیور . حتی بر چوق انسان آچلقدن
 اولیور .

تاریخ صحائفی تتبع ایدیله جک اولورسه
 عزواقبالک اقصای مراتبه واصل اولان فرس ،
 روما مدیتلری جناب حقلک بین الانام تأیید
 انتظام ایچون خالق بیوردینی حدود طبیعی دن دور
 اوله رق غیرطبیعی و غیر ضروری اولان قسم ثالثه
 اتباع اتمسی نتیجه سی اولمق اوزره زوال پذیر اولمشدره .
 فی الحقیقه انسانک معیشتی ، راحت و سعادت ایچون
 بو فضولیاتک نه لزومی وار ؟ انسان کچن عصرک
 نهایتنه قدر شو کوردیککز واپورلردن ، تلغرافلردن ،
 طورپیدولردن ، بیلمم نه لردن مستغنی اوله رق
 یاشامدیمی ؟ انسان هانکی زمامده طاش کموری
 استخراجی ایچون آلتی یوز مترو درینده زمینه
 بیکلرجه انسانی صوقدی ، تلف ایتدی ؟

انسان بالاده سرد ایتدیکمز واپورلردن ،
 تلغرافلردن ، طورپیدولردن ، بیلمم ،
 نه لردن مجرد و مستغنی اوله رق شمیدیکی حالدن
 قات زیاده راحت و سعادتله یاشادینی کبی بعد مادخی

الحالہ ہذہ « لوازم ضروریہ حیاتیہ » دن عد ایدیلن « الکتیریق ضیاسنہ » ، « هواغازینہ » دہ اصلا عرض روی احتیاج ایتیمہ رک یا شاہیہ بیلہ جکدر . حال بوکہ بوکون اوروپالیلرجه مواد مذکورہ نک وجودی ضروریات ہر مہ دن معدود اولوب مثلا بر شہردہ بر کیجہ اونوع ضیالر سوندیریلہ جک اولورسہ شہر بردریای موجہ خبز ظلام آراسندہ غرقہ یا قلاشان برسفینہ کبی مضطرب و پریشان اولور . دیمک کہ انسان کوندن کونہ بوکبی فضولیاتہ اسیر اولیور . قرون مظلمہ دہ بر طاقم متغلیتیک ایادی تغلبندن قور تولد قلیزینی ادعا ایدن اوروپالیلر عجا آنلردن دہا متغلب اولان بوکبی لا ضروری ولاطیبی شیلرک اسارتنہ قارشی نصل تحمل ایدبیورلر ؟

بوفضولیاتک ضروری عمومہ شامل اولیور . اوروپادہ اک بوکسک مراتبہ بولنانلر ایلہ اک آشاخی صنف ہنسویینی بونک بلاسنی متساویاً

چکیورلر . آتک یاریشده برنجیلکی احرازایدوب
ایتمیه جکی دوشونه دوشونه صباحه قدر کوزیته
اویقو کلین نه قدر زنکین آدملر ایسترسه کز
واردر . حال بوکه کیجه کوندوز صرف مساعی به ،
فدای تقدینسه وجوده حاضر اولدقلری حالده
آچلقدن بزار اولمش ، تاب وتوانلری توکنمش
آدملر اورویاده وباخصوص انکلترده چوقجه در .
بلکه ده بی حد و حسابدر . اوتده بر شهرک
اهالیسنی احیا و ضروریات معیشتلرینی تأمین وتسویه به
کافی بر ثروت وسامان صاحبی فراش نعیم و ناز
اوزرنده آسوده نشین اولدینی حالده بریده قوت
انتعاشدن محروم نیجه اراامل و ایتام صاحبلره
قدر آچلقدن ، محرومیتدن فغان ایلدورلر . اوتنه کی
آتک احراز قصب السبق ایتمسندن بشقه برشی
دوشونمکه لزوم کورمیورکن بریکیلر بو زنکینک
آتنه یدیردیکی اوتده ، آره یه ده راضی
بولیورلر . دها غریبی شوکه کاشانه لرینک